

Uue ooperi hälli juures

Ohuleht "12(9)01.49

Suurrahu. Selle murdelise nimetuse lõpp ei tähenda küll rahu, sest peaaegu alati murduvad Suurrahu karidel vahupäised lained. Rahutu on siin meri. Lainete sööst, katsunud jõudu kandel, tõttab raevuselt edasi Hiiumaa paese kalda poole, et murduda tuhandeiks veekildudeks iidsele rannale. Kivine rand ja eemalt Kõpu poolt paistev luikvalge tuletorni näivad peegeldavat mere rahutust. Tuletorn on nagu valvel, vaadates merele ja oodates julgeid meremehi taas rannale. Ja merekoha kaldakividel nagu üha jutustaks lugusid neist meestest, sellest rannast ja tema karmist minevikust.

Ühel tuulisel suvepäeval tuli siia helilooja. Tuli puhkusele sõbra poole ja juhtumisi matkas lähedasele rannale, kus vaatepiiril valendas Suurrahu karidel lainetemurd.

„See ongi siis see paik?“

„See. Ligi 150 aastat tagasi märatses siin sakslasest mõisniku hundiraev, siia kinnitus tema kiskjaküüs.“ seletas sõber. Aasta 1795. Kurikuulus „Ungru krahv“, kes pettetulede abil meelitas Suurrahu karidele laevu, et neid rüüstata. Kui palju õdusjutte neist päevist on tänini rahvasuus säilinud!

Neid jutte elustus ka helilooja meeles. Tema kujutelmast tõusid laineist kunagi sinna Ungru krahvi poolt hukutatute näod ja merekohas nagu kostis uppunute jutustus... Silme ette kerkisid piidid võitlusest, mis nendel karmidel rannamaadel toimusid pärisrahva, eestlaste, ja saksa soost orjaperemeeste vahel. „Ungru krahviga“ seotud sündmused elustusid ja helilooja fantaasia kujutles taas seda, mis võis siin sündida sada viiskümmend aastat tagasi.

Tuul sasis helilooja varahallistunud juukseid, kui ta mõtlikul pilgul rannal seistes vaates ainiti tormlevat merd ja kuulas tuule undamist. Lainete mühist siis nagu vormuski helimeistri kujutelmale viis, sünye ja karm... Esimene viis ooperile „Suurrahu“.

Siis polnud veel ooperikavatsust, olid käsil teised tööd. Kuid inspiratsioonid koha pealt ja selle ranna karm minevik aitasid kaasa otsusele, mis heliloojas küpses: luua ooper sellel ainel. See oli aastal 1946.

*

Eile sattusin ma helilooja töötuppa. Väike lihtne ruum, millest suurema osa täidab klaver. Kõikjal — kirjutuslaual, klaveril, isegi toolidel — on noote, noote... Siin on küreid meloodia motiivide visandeid, seal nende harmoneeritud fragmente. Aga laual on juba ridastikku neli kausta: I, II, III ja IV vaatus ooperi „Suurrahu“, märgivad pealkirjad.

Ega minusugused külalised heliloojale teretulnud olegi, arvan, sest kõik siin toas kõneleb pingsast loomingulisest tööst. Segan.

„Ei, ei,“ on helilooja lahke vastus, „vahel on niisugune „segamine“ just vajalik. Keskustelu äratas uusi mõtteid, annab võimalusi avastada vahest puudusigi, mida tööhoos kohe tähele ei pane.“

Ja külalisi käib siin vahelgi. Tulevad kolleegid-heliloojad, päris tihti aga ooperi libreto autor kirjanik-luuletaja Juhan Schmuul ja helilooja sõber, lavastaja.

Kõige tihedamas kontaktis nende viimastega kulgevad töörohked päevad, sest üsna varsti peab olema valmis ooperi klaviir.

„Siis, tähendab, võime õige varsti kõnelda uue eesti nõukoguliku ooperi valmimisest, seltsimees Ernesaks?“ päritlen.

Stalini preemia laureaat ja meie rahvakunstnik professor Gustav Ernesaks raputab naerdes pead.

„Tööd on ooperiga veel palju. On ju õige, et lähemal päeval lõpetan ooperi klaviiri esimese variandi, nii ütelda „suurest laastust“ töödelduna. Kuid asjaolu, et juba senini olen üpris palju parandanud, isegi tervete lehekülgede viisi uut muusikat loonud ja esialgse kõrvale heitnud, olgu tõendiks, et väga paljugi esialgselt loomingust võib muutuda... Ja selleks ongi teretulnud kriitika ning pidev koostöö libretili ja lavastajaga.“

*

Ooperi libreto.

Helilooja inspiratsioonidest vaimustus kohe luuletaja Juhan Schmuul, kelle mere- ja rannaelu ainekiline luule on üheks nauditavaimaks eesti luuleloominguks. Romantiline ja ometi tõsioludele vastav „Ungru krahvi“, von Ungern-Sternbergi, laevade hukutamise lugu saigi ooperi libreto lätteks, millele luuletaja fantaasia omakorda põimis juurde romantilis-ideelise sündmustiku selle aja taustal. Nii ongi, et ooperi sündmustik erineb tema ajaloolisest algupärandist. Koos „Ungru krahvi“ hirmutegude ja selle paljastamisega esineb ooperis ka lüüriline armastuse teema noore randlase ja meremehe Leemeti ja rannaneiu Malle vahel. Esimesele on ooperis kirjutatud tenori, teisele soprani partii. Ooperi kõige traagilisemaks kujuks jääb piirivalve ülem Petrov. Tema, välja saadetud oma kodukohast, hukkub Ungru krahvi kuuli läbi. Üldiselt trotsib uus teos aga ooperi „tava“ selles, et tema lõpp on optimistlik ja positiivsed tegelased, Leemet ja Malle, jäävad ellu.

Eeltöö nii ooperi libreto kui ka muusika valmimiseks on olnud suur. Seda

märgib kas või seegi tõik, et ooperi loomise ideest kuni pideva kompositsioonilise tööni mõned kuud tagasi möödus poolteist aastat. Tuli uurida ja läbi töötada palju ajaloolist ja etnograafilist materjali, tutvuda kohapealse rahva omapärasusega ja otsida tõetruusid andmeid krahv Ungern-Sternbergi lossist. Siis järgnes töö muusikamuuseumis, et tutvuda etnograafilis-muusikaliste pärimustega tegevuspaiga ümbruskonnast, jne. Alles sellele eeltööle järgnes pidev muusikaline looming.

Meid huvitab ooperi muusika.

Kõlavad, esimesed avamängu akordid, mängib autor.

... Meie silme ette kerkib kaljune saarerand ja hetkel rahulikult voogav meri... Muusika kiireneb, tunneme selgesti lähenevat tormi. Müriseb kõu, musta mere kohal heitlevad välgud. Sel süngel taustal esildub mõrtsukaliku krahvi motiiv... Pilt vaheldub ja asendub randlaste kargelüürilise tantsu-lauluga.

Meloodiaküllasele avamängule järgnevad juba ooperi esimese vaatuse sündmused muusikas. Tuleb õrn-meloodiline rannaneiu Malle laul, kes igatseb merekaldal oma teadmatuses viibivat armsamat, varsti selle järel Ungru krahvi mefistolik serenaad, mis on kirjutatud baritonile, jne.

Märkamatu on möödunud ligi kaks tundi uue ooperi sünnimail. Veel mõndagi tahaks päritella uue teose kohta uudishimu ajal, kuid pilk märkab helilooja kätt närvlevalt improviseerivat mingit uut motiivi klaveriklahvistikul, silmis vilgaltamas vaade kuhugi kaugele. Ja mulle näib, nagu kuuleks helilooja toas muusä tiibade kahinat toomas uut meloodiat. Lahkume, ja minu siiralt sõbralik käepigistus helimeistrile, kes meile seni on kinkinud juba palju kauneid meloodiaid. Loodame, et varsti, üsna varsti võime heliloojat õnnitleda tema uue ooperi õnnestunud esietendusel.

REIN NUGIS

Stalini preemia laureaadid prof. G. Ernesaksa uue ooperi „Suurrahu“ arutlusest Heliloojate Liidus. Pildil vasakult paremale: Stalini preemia laureaat prof. E. Kapp, helilooja H. Eller, ooperi libreto autor J. Schmuul ja ooperi komponist Stalini preemia laureaat prof. G. Ernesaks